

AMCHAM SERBIA

A LEADER IN CHANGE

***PETO
PROLAZNO
VREME***

AMCHAM SERBIA

A LEADER IN CHANGE

REFORME
U PETOJ
BRZINI

SADRŽAJ

- 4 UVOD
- 6 KRATAK OSVRT NA OVOGODIŠNJE ISTRAŽIVANJE
- 8 METODOLOGIJA I DEMOGRAFIJA
- 9 SNAGA AMCHAM ZAJEDNICE
- 12 SRBIJA U ODNOSU NA SUSEDE
- 13 OCENA PRETHODNIH REFORMI
- 15 ZADOVOLJSTVO POSLOVNOM KLIMOM I OČEKIVANJA PRIVREDE
- 17 PROGNOZE ZA RAST
- 20 REFORME ZA NOVE INVESTICIJE
- 22 IZAZOVI U NAREDNOJ GODINI
- 24 PREDUSLOVI ZA RAST KOMPANIJA
- 28 DELOTVORNOST JAVNO-PRIVATNOG DIJALOGA U PROCESU IZMENE REGULATORNOG OKVIRA
- 30 PREDVIDIVOST FISKALNIH I PARAFISKALNIH NAMETA I SPROVOĐENJA PORESKIH PROPISA
- 32 SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE
- 33 DIGITALIZACIJA
- 33 JAVNE NABAVKE I JAVNO-PRIVATNA PARTNERSTVA
- 35 EFIKASNOST PRAVOSUĐA
- 36 INOVACIJE
- 36 OBRAZOVANJE

PETO PROLAZNO VREME - UVOD

Ono što se izmeri, bude i urađeno

Američka privredna komora u Srbiji (AmCham Srbija) četvrti put sprovodi istraživanje o poslovnoj klimi i poverenju investitora među svojim kompanijama članicama. Cilj ovog istraživanja je da meri prolazno vreme Vlade Republike Srbije u ključnim reformskim procesima koji treba da dovedu do unapređenja poslovnog okruženja, stabilnog ekonomskog rasta i otvaranja novih radnih mesta. Nalazi treba da posluže kao svojevrsan putokaz pri pokretanju, sprovođenju i praćenju privrednih reformi, jer identifikuju ključne oblasti u kojima je neophodno napraviti regulatorne izmene i ukloniti prepreke sa kojima se privreda susreće u svakodnevnom poslovanju.

Rezultati istraživanja predstavljaju jedinstven glas dve stotine američkih, međunarodnih i domaćih kompanija koje su do sada investirale u Republiku Srbiju preko 14 milijardi evra, zapošljavaju preko 100.000 građana i predstavljaju najzdraviji deo srpske privrede. AmCham kompanije članice sa sobom donose najbolje svetske i evropske prakse, ali i inovativne ideje za dalji ekonomski razvoj i rast.

Snaga ovog istraživanja ogleda se u postojanju uporedivih godišnjih rezultata počev od 2013. godine, što nam omogućava da pratimo ključna reformska kretanja, pohvalimo uspešno sprovedene reforme, ali i ukažemo na oblasti koje već godinama ostaju u nerešenom statusu – sa vrlo malo, ili gotovo bez ikakvog napretka.

Nastavili smo da povećavamo obuhvat kvalitativnih intervjua kako bismo dobili detaljnije uvide u tumačenje pojedinih nalaza, ali i obezbedili našim članicama da daju dodatne preporuke za unapređenje poslovne klime. Sa druge strane, sadržaj upitnika se svake godine obogaćuje novim temama, kako bi se ispitale najnovije tendencije u poslovanju i aktuelni reformski trendovi.

Važni su nam prioriteti cele privrede – glas malih kroz AmCham megafon

Mikro, male i startup kompanije (MMS) su osnov razvoja svake moderne ekonomije. U zemljama Evropske unije (EU) one generišu između 60% i 70% bruto društvenog proizvoda, dok je u našoj zemlji situacija značajno drugačija - taj procenat se kreće oko skromnih 30%. Prepoznajući važan doprinos MMS kompanija kreiranju zdrave ekonomije, ovogodišnjim istraživanjem ispitali smo i njihovo viđenje poslovnog okruženja i prioriternih reformi za njegovo unapređenje.

Želimo da se zahvalimo AmCham članovima i MMS kompanijama koje okupljaju Eneca, Startit, ICT Hub i Impact Hub na angažovanosti i vremenu koje su posvetili učešću u našem istraživanju. Informacije koje smo dobili će nam svakako biti od velike pomoći da dalje unapređujemo poslovno okruženje i menjamo Srbiju na bolje.

KRATAK OSVRT NA OVOGODIŠNJE ISTRAŽIVANJE

AmCham-ovo istraživanje poslovne klime i poverenja investitora daje prikaz percepcije članstva AmCham-a o poslovnom okruženju u Srbiji. Istraživanje je sprovedeno putem kvantitativnog, anonimno popunjenog, elektronskog upitnika (uzorak je pokrio 56% članstva) i 25 kvalitativnih intervjua metodom "lice u lice". Istraživanje je sprovedeno po četvrti put, u periodu od jula do novembra 2017. godine, dok su prethodna istraživanja obavljena 2013, 2014. i 2016. godine.

Ove godine je istraživanje prošireno i na predstavnike MMS kompanija okupljenih u okviru 4 asocijacije – Eneca, Startit, ICT Hub i Impact Hub. Cilj uključivanja i poređenja stavova velikih investitora i MMS kompanija je jasnije sagledavanje stanja celokupne domaće ekonomije i neophodnih koraka za njen brži rast.

Poslovna klima – Umereno zadovoljstvo uz veliki optimizam

- **Srbija u odnosu na susede:** Srbija je kao investiciona destinacija generalno bolje ocenjena od Crne Gore, Makedonije i Bosne i Hercegovine, a lošije u odnosu na susedne države koje su članice EU.
- **Najbolje i najgore ocenjene reforme za unapređenje poslovne klime u prethodnom periodu:** Kao i prošle godine, najbolje su ocenjeni smanjenje deficita budžeta, manje administracije za pribavljanje građevinskih dozvola i reforma radnog zakonodavstva, ali im je ove godine dodat i početak reforme eUprave.

Najgore ocene su i dalje dodeljene istim reformama – reforma javnih preduzeća, reforma parafiskala, nedostatak reformi javnih nabavki i zdravstva. Reforma obrazovanja je ove godine takođe loše ocenjena.

- **Opšte zadovoljstvo poslovnom klimom je umereno:** Stabilnom trojkom poslovnu klimu ocenjuje skoro dve trećine (68%) članstva, što je značajno poboljšanje u poređenju sa prošlogodišnjih 46%. Optimizam za budućnost je takođe nešto veći nego u 2016. godini, s obzirom da poboljšanja u narednih godinu dana očekuje 45% AmCham članova, odnosno 78% u naredne 4 godine.
- **Prognoze za rast:** AmCham kompanije su ove godine primetno optimističnije nego što je to bilo ranijih godina, kako po pitanju rasta kompanija, tako i po pitanju rasta u industriji. Čak 70% kompanija očekuje rast poslovanja, što predstavlja povećanje od preko 10% u odnosu na prethodnu godinu.
- **Reforme za nove investicije:** Slično prošlim godinama, glavne reforme koje bi doprinele novim investicijama su smanjenje sive ekonomije, unapređenje efikasnosti pravosuđa i smanjenje korupcije. Od ove godine, povećanje predvidivosti poreskih i neporeskih nameta, uz primenu poreskih propisa, postaje prepreka za nova ulaganja, po mišljenju čak 73% članica AmCham-a i 47% MMS uzorka.
- **Izazovi u narednoj godini:** Dok AmCham članice treći put za redom smatraju da je predvidivost promene i primene propisa, uz nelojalnu konkurenciju, najveći izazov za njihovo poslovanje, MMS kompanije najviše strepe od nemogućnosti pribavljanja dodatnih izvora finansijskih sredstava kao i finansijske nediscipline prilikom plaćanja, kao jednog od ključnih faktora ugrožavanja njihovog poslovanja.
- **Preduslovi za rast kompanija:** Zajednički prioritet AmCham i MMS kompanija svakako je veća predvidivost poreskog i parafiskalnog opterećenja i dosledna primena zakona od strane Poreske uprave. Ipak, dok AmCham članice ostaju pri prioritarnom suzbijanju sive ekonomije i podsticanju eUprave, ePoslovanja i eTrgovine, MMS kompanije smatraju prioritarnim smanjenje birokratije kod

uvoznih i izvoznih procedura i dalje smanjenje opterećenja za nova zapošljavanja.

Reforme za rast kompanija i dalje zapošljavanje – kombinovani prioriteti AmCham i MMS uzorka:

1. *Unapređenje predvidivosti poreskog i parafiskalnog opterećenja, uz doslednu primenu zakona od strane Poreske uprave;*
2. *Suzbijanje sive ekonomije;*
3. *Podsticanje eUprave, ePoslovanja i eTrgovine;*
4. *Smanjenje birokratije kod uvoznih i izvoznih procedura;*
5. *Smanjenje administrativnih opterećenja iz oblasti rada;*
6. *Podsticanje reforme obrazovanja;*
7. *Unapređenje propisa iz oblasti javnih nabavki, javno-privatnih partnerstava (JPP) i njihovog sprovođenja;*
8. *Poboljšanje propisa u zdravstvu;*
9. *Poboljšanje propisa iz oblasti životne sredine;*
10. *Efikasnije procedure za registraciju imovine;*
11. *Poboljšanje propisa iz oblasti energetike i njihovog sprovođenja.*

METODOLOGIJA I DEMOGRAFIJA

Istraživanje poverenja i zadovoljstva investitora sprovedeno je po četvrti put među kompanijama članicama AmCham-a i zasnovano je na ispitivanju percepcije stanja u srpskoj ekonomiji i očekivanja neophodnih privrednih reformi. Prvo ovakvo istraživanje sprovedeno je krajem 2013. godine, nakon čega su usledila dva naredna kruga 2014. i 2016. godine. Kao i u slučaju prethodnih istraživanja, metodologija je i ove godine ostala nepromenjena: kvantitativni deo zasnovan je na elektronskoj anonimnoj anketi sprovedenoj od jula do novembra 2017. godine, a kvalitativni deo je podrazumevao intervju „jedan na jedan“ sa top menadžerima odabranih kompanija, koji su održani od avgusta do novembra 2017. godine.

SNAGA AMCHAM ZAJEDNICE
PODACI ZA 2016. GODINU

200

**AMERIČKIH, MEĐUNARODNIH
 I DOMAĆIH KOMPANIJA ČLANICA**

100.000

**ZAPOSLENIH GRAĐANA SRBIJE
 I 125.000 INDIREKTNO ZAPOSLENIH**

14

**MILIJARDI EVRA
 UKUPNO OSTVARENIH
 INVESTICIJA**

9,2

**MILIJARDE EVRA
 OSTVARENIH GODIŠNJIH
 PRIHODA**

75%

**UKUPNOG DOPRINOSA
 BUDŽETU SRBIJE
 KROZ AKCIZE
 (1,5 MILIJARDI EVRA)**

64%

**UKUPNOG DOPRINOSA
 BUDŽETU SRBIJE
 KROZ PDV
 (2,2 MILIJARDE EVRA)**

Struktura uzorka

Kvantitativno istraživanje – AmCham kvantitativni uzorak čini 56% AmCham članova, od kojih je 35% velikih, 34% srednjih i 27% malih pravnih lica. Četvrtinu ovog uzorka čine kompanije sa više od 500 zaposlenih, drugu četvrtinu čine one sa od 100 do 500 zaposlenih, dok polovina ispitanih kompanija ima manje od 100 zaposlenih. Ispitane AmCham kompanije članice zapošljavaju svega 4000 radnika sa minimalnom zaradom regulisanom propisima Republike Srbije. Dodatno, 96% ispitanika ne koristi podsticaje za investicije ili zapošljavanje koje obezbeđuje Vlada Republike Srbije.

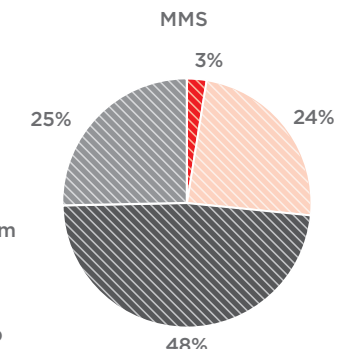
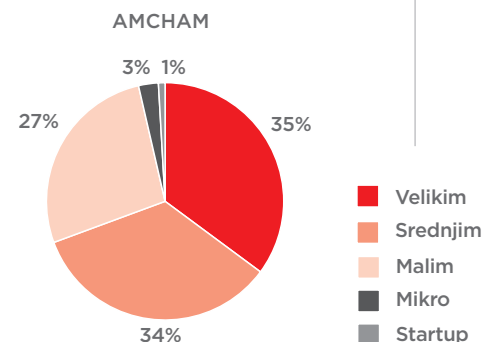
Kompanije koje su učestvovalе u istraživanju pokrivaju razne sektore uključujući: poljoprivredu, konsultantske usluge i računovodstvo, distribuciju i logistiku, obrazovanje, finansijske usluge, robu široke potrošnje (FMCG), usluge, zdravstvo i farmaceutsku industriju, informaciono-komunikacione tehnologije (IKT), proizvodnju, marketing i odnose sa javnošću, nekretnine i turizam. Najveći broj ispitanika dolazi iz sektora robe široke potrošnje, IKT, proizvodnje i konsultantskih usluga, a njih 87% su članovi izvršnog rukovodstva svojih kompanija.

Kada je reč o **MMS kvantitativnom uzorku**, njega čini 71 MMS pravno lice iz udruženja Eneca, Startit, ICT Hub i Impact Hub. Gotovo svaki pojedinačni ispitanik zapošljava manje od 50 ljudi. Ove kompanije primarno posluju u sektoru proizvodnje i industrije (70%), ali i poljoprivrednom i IKT sektoru.

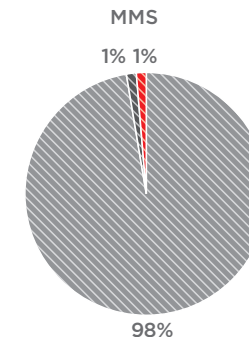
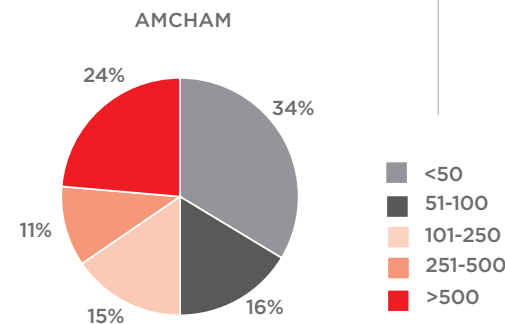
Kvalitativno istraživanje – Putem direktnih intervju sa 25 odabranih kompanija iz AmCham članstva i 6 predstavnika MMS kompanija iz različitih industrija, koji su podrazumevali komentarisanje rezultata kvantitativnog istraživanja, došlo se do detaljnijih sugestija o ključnim izazovima poslovanja.

Sektorska pokrivenost AmCham-ovog kvalitativnog uzorka bila je ista kao i kod kvantitativnog. Skoro svi intervjuisani (93%) u okviru kvalitativnog uzorka, su generalni direktori kompanija, što je takođe slučaj i sa intervjuisanima iz MMS uzorka.

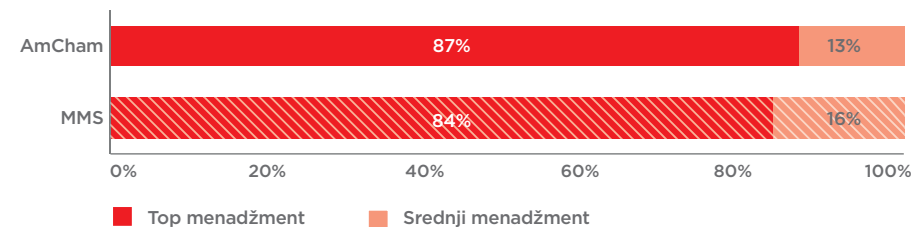
KOJOJ GRUPI PRAVNIH LICA PRIPADA VAŠA KOMPANIJA?

KOLIKO ZAPOSLENIH IMA VAŠA KOMPANIJA?

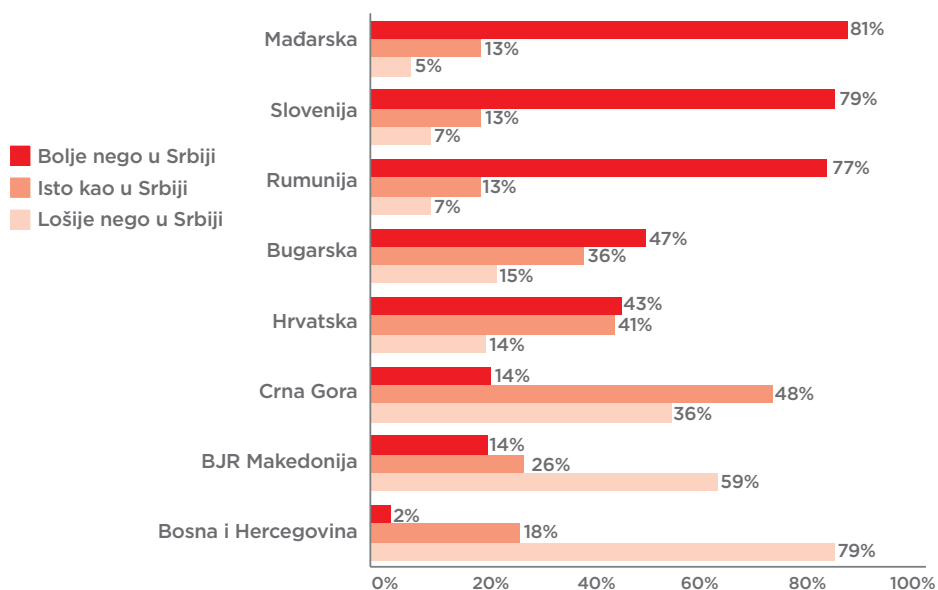
KOJA JE VAŠA POZICIJA U KOMPANIJI?

SRBIJA U ODNOSU NA SUSEDE

Rejting Srbije kao investicione destinacije u poređenju sa njenim susedima je, po mišljenju članica AmCham-a, veoma sličan prošlogodišnjem. Mađarska, Rumunija i Slovenija su i dalje ocenjene kao daleko bolje investicione destinacije od Srbije, a Crna Gora, Makedonija i BiH lošije. Hrvatska i Bugarska su slične Srbiji, ali su zamenile mesta, pa je sada Bugarska nešto bolje rangirana, a Hrvatskoj je opao rejting. Odgovori u okviru kvalitativnih intervjuja sugerišu da je glavni razlog lošijeg pozicioniranja Hrvatske kao investicione destinacije slučaj Agrokor.

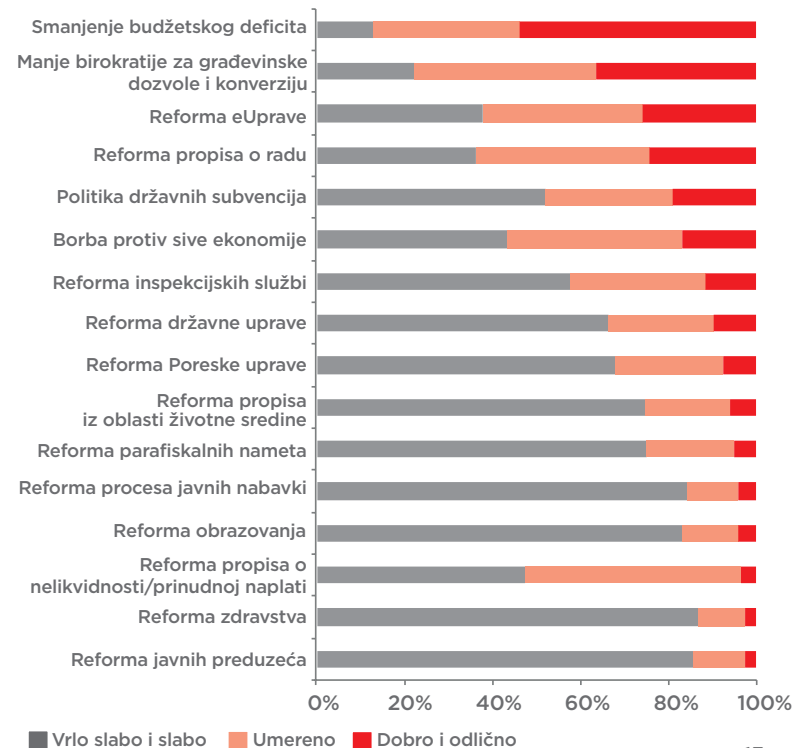
AMCHAM: POREĐENJE SRBIJE SA SUSEDIMA SA ASPEKTA KVALITETA POSLOVNE KLIME

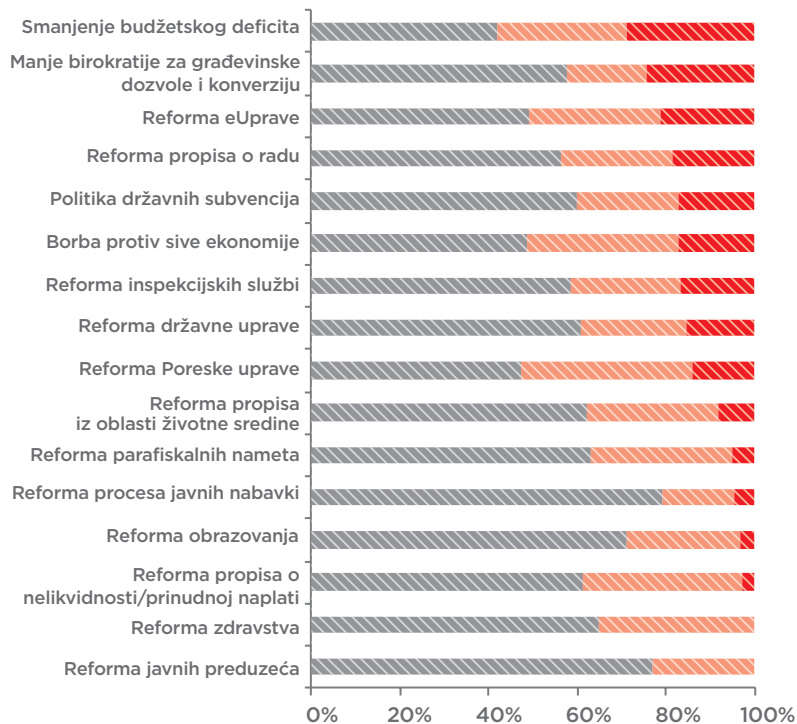
OCENA PRETHODNIH REFORMI

Kao tri najuspešnije reforme u prošloj godini, AmCham članice ocenjuju smanjenje budžetskog deficita, efikasnost izdavanja građevinskih dozvola i reformu eUprave. Iako u oblasti radno-pravnih propisa u poslednjih godinu dana nije došlo do značajnih promena, AmCham članovi i dalje pokazuju zadovoljstvo efektima izmena Zakona o radu iz 2014. godine. Oblasti u kojima su reforme loše ocenjene, ili ih nije ni bilo, su one koje se odnose na javna preduzeća, javne nabavke, zdravstvo i obrazovanje. Najbolje i najlošije ocenjene reforme u MMS uzorku su relativno slične AmCham-ovom, uz par izuzetaka. Politika subvencija koja je osrednje ocenjena u AmCham uzorku, u MMS-ovom je među 3 najbolje, dok se najlošije ocenjene mahom poklapaju, uz naglasak na reformu obrazovanja.

AMCHAM: ZADOVOLJSTVO SPROVEDENIM REFORMAMA NAKON AVGUSTA 2016. GODINE

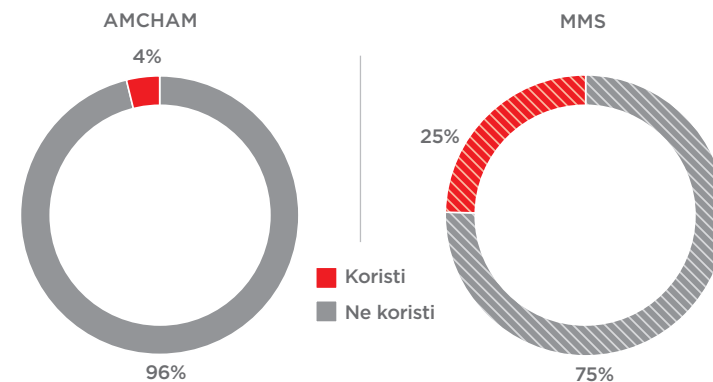
MMS: ZADOVOLJSTVO SPROVEDENIM REFORMAMA NAKON AVGUSTA 2016. GODINE

■ Vrlo slabo i slabo ■ Umereno ■ Dobro i odlično

Jedina bitna razlika u odgovorima AmCham i MMS kompanija jeste ocena politike subvencija, koju objašnjava priroda samog uzorka. Među ispitanim AmCham članovima, 96% ne koristi nikakve subvencije države, dok u MMS uzorku iste koristi čak jedna četvrtina. Struktura podsticaja u slučaju AmCham uzorka je uglavnom fokusirana na poreske podsticaje, koji zavise od veličine investicije, dok su u slučaju MMS kompanija više korišćeni podsticaji za zapošljavanje.

DA LI VAŠA KOMPANIJA KORISTI PODSTICAJE ZA INVESTICIJE ILI ZAPOSŁJAVANJE KOJE OBEZBEĐUJE VLADA REPUBLIKE SRBIJE?

CRTICE SA INTERVJUA:

„Potrebno je bolje osmisliti sistem subvencija po meri malih, koji bi uz novčana davanja podrazumevao i adekvatnu edukaciju. Primera radi, uz subvencije u opremu uvek treba da ide i edukacija o pozicioniranju na tržištu, prodaji, izvozu.“

ZADOVOLJSTVO POSLOVNOM KLIMOM I OČEKIVANJA PRIVREDE

Zadovoljstvo članica AmCham-a poslovnom klimom je značajno bolje od prošlogodišnjeg, i tako poboljšana, prosečna ocena je solidna trojka – 68% ispitanika je ocenjuje kao umerenu, dok je 28% uglavnom ili potpuno nezadovoljno. Članice smatraju da je trend poboljšanja poslovne klime stabilan, iako naglašavaju da postoji dosta prostora za unapređenje. Na njihov optimizam nije uticala ni činjenica da se neki reformski prioriteti iz godine u godinu ponavljaju. Nešto ispod polovine AmCham članova (45%) veruje da će poslovna klima biti bolja već u narednih godinu dana, a u roku od 4 godine isto predviđa apsolutna većina od 78% članstva.

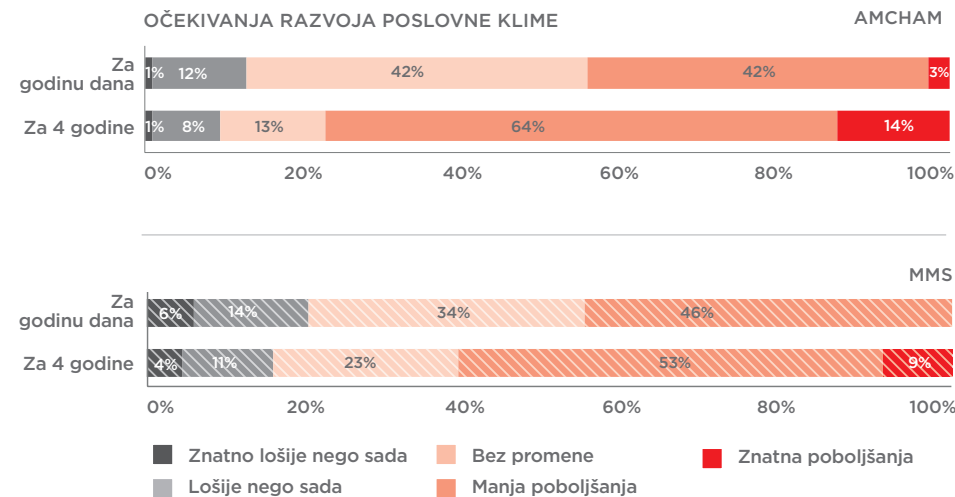
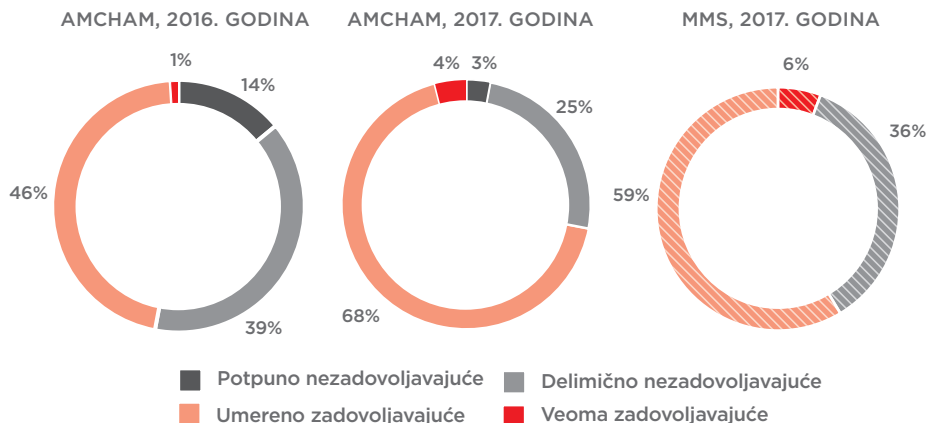
CRTICE SA INTERVJUJA:

„Poslovna klima je definitivno bolja ove nego prošle godine, a trend rasta je slab, ali primetan. Raste tražnja za finansiranje građevinskih projekata i prerađivačke industrije. Ali problemi su isti kao i prošle godine - funkcionisanje katastra, nepredvidivost izmena poreskih regulative i povremeno proizvoljno tumačenje propisa od strane različitih inspekcija.“

Na pitanje na čemu zasnivaju svoj optimizam, AmCham ispitanici navode nastavak procesa EU integracija, posebno u delu jačanja pravosuđa, institucija, bazičnih funkcija pravne države i smanjenja korupcije, na šta ukazuju iskustva pristupanja zemalja u regionu. Takođe, razlog za optimizam se vidi i u proklamovanim ciljevima Vlade u pogledu sistemskog uvođenja eUprave i ePoslovanja, za šta se veruje da će jednim udarcem smanjiti administraciju, troškove i omogućiti dolazak do novog segmenta potrošača.

MMS uzorak je nešto stroži u oceni poslovne klime i prognozama, ali se preovlađujući stav slaže sa AmCham uzorkom – zadovoljstvo poslovnom klimom je umereno. Na pitanje na čemu je baziran njihov optimizam, u kvalitativnim intervjuima se uglavnom navodi preduzetnički duh i poverenje u trend razvoja pojedinih industrija (posebno poljoprivrede i IKT industrije).

OCENA POSLOVNOG OKRUŽENJA U SRBIJI

PROGNOZE ZA RAST

Prognoze AmCham članova su ove godine, primetno optimističnije nego što je to bilo ranijih godina. To povećanje se kreće oko 10% u oba slučaja, i to ne samo u odnosu na prošlo, već i na ranija istraživanja.

Čak 70% ispitanih kompanija očekuje rast poslovanja. Da postoji realna mogućnost da će polovina AmCham članstva ostvariti planirani rast 2018. godine, govori podatak da je 71% ispitanika ostvarilo ovaj cilj prognoziran prošle godine.

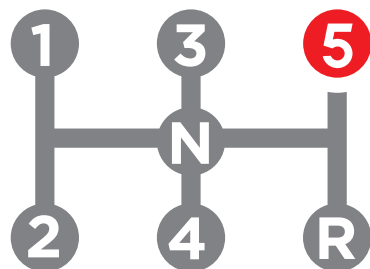
Priroda samog uzorka, u kome se čak pet AmCham članica nalazi u najboljih deset kompanija po ostvarenoj dobiti u 2016. godini, pokazuje da navedeni podaci nisu zanemarljivi. Naime, iznos ostvarene dobiti ovih kompanija prevazilazi 340 miliona eura iz prometa koji premašuje 2,2 milijarde eura. Takav uspeh se svakako bazira na produktivnosti koja ide ruku pod ruku sa zapošljavanjem visoko kvalifikovanih kadrova. Ovakvu tvrdnju

podupire i činjenica da samo 4000 zaposlenih u ispitanim AmCham kompanijama prima minimalnu zaradu regulisanu propisima Republike Srbije.

Upravo zbog oslanjanja na veću produktivnost podaci pokazuju da očekivani rast zaposlenosti sporije prati očekivani rast poslovanja. Tako, oko polovine AmCham članstva, planira novo zapošljavanje u sledećoj godini (2017 - 47%, 2016 - 50%, 2014 - 47%).

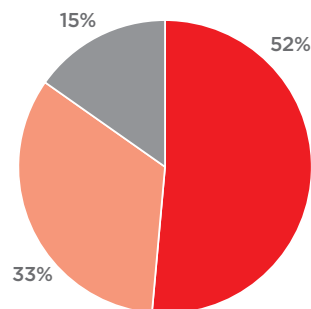
Prošlogodišnje projektovano povećanje zaposlenosti u 50% kompanija realizovano je kroz otvaranje 1800 novih radnih mesta u 2017. godini. Kompanije koje planove o povećanju broja radnih mesta nisu ostvarile, kao razloge uglavnom navode probleme sa regulativom i nelojalnom konkurencijom.

U MMS sektoru, optimizam je znatno veći. U ovom uzorku, 90% firmi očekuje rast, 71% očekuje novo zapošljavanje, a stopa realizacije planova u prošloj godini je 69%. Ipak, to se u uzorku pretvara u nekoliko desetina zaposlenih u apsolutnim brojevima. U ovom uzorku broj zaposlenih na minimalnoj zaradi je, prirodno, i znatno veći (128), što predstavlja skoro trećinu zaposlenih. MMS firme koje nisu ostvarile planirani rast i zapošljavanje u ovoj godini, kao razloge uglavnom navode nedostatak finansijskih sredstava i loše trendove u njihovoj industriji.

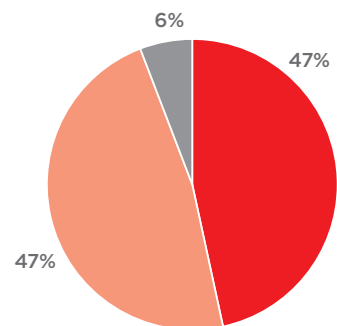

OČEKIVANJA O KRETANJU INDUSTRIJE

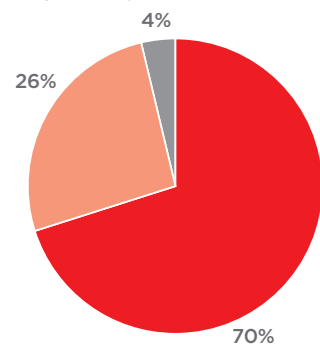
AMCHAM

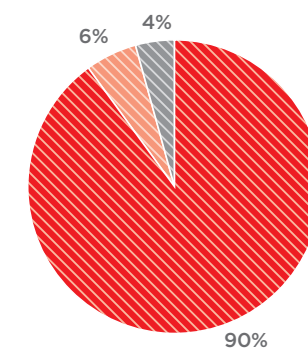
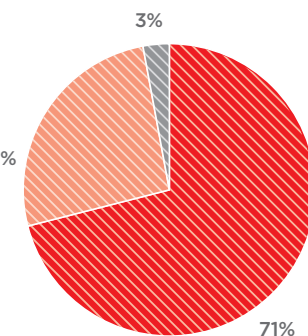
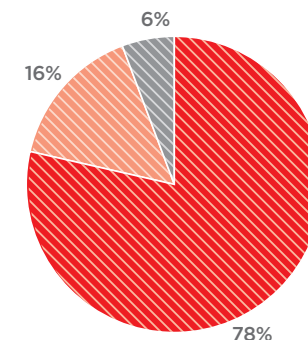
OČEKIVANJA O KRETANJU BROJA ZAPOSLENIH

OČEKIVANJA O REZULTATIMA KOMPANIJA

MMS

REFORME ZA NOVE INVESTICIJE

U oceni faktora koji se vagaju pre investicione odluke, AmCham članice kao najbitnije oblasti navode sličnu grupu faktora kao prošle godine, uz jedan veliki skok. Prošlogodišnjim favoritima - smanjenju sive ekonomije, unapređenju efikasnosti pravosuđa i smanjenju korupcije, dodata je neophodnost povećanja predvidivosti poreskog sistema, za koju 73% članica smatra da je najvažnija prilikom donošenja odluke o investiranju.

Relativno visok skok sa prošlogodišnjeg petog mesta na prvo, članice objašnjavaju neadekvatnim odgovorom Vlade na pitanje nedovoljne transparentnosti neporeskih nameta i nepredvidivosti izmene poreskih propisa, i pored toga što se o ovim temama govori već godinama.

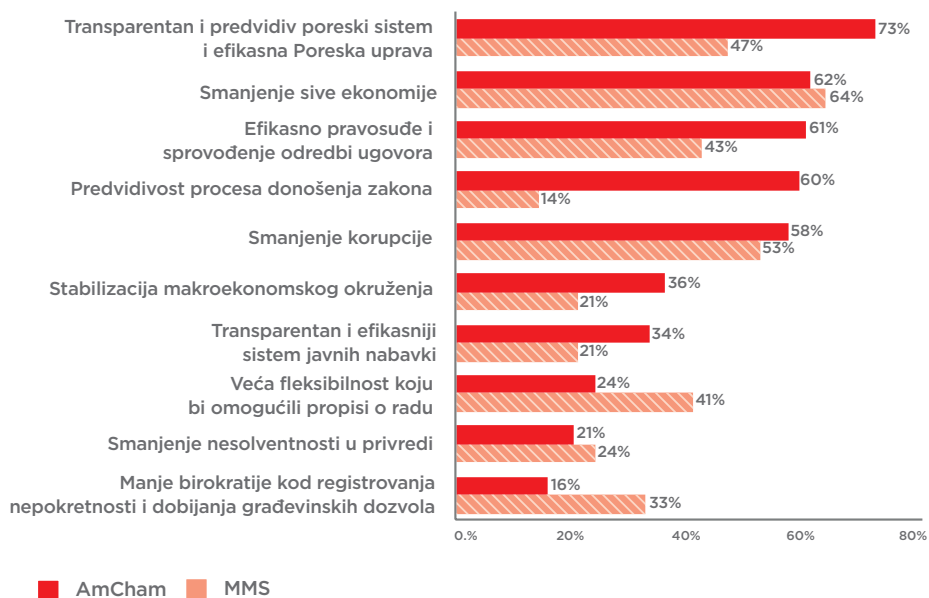
Institucionalni faktori koji su prošle godine imali veliki skok na listi prioriteta - neophodnost unapređenja efikasnosti pravosuđa (čija je važnost 2016. godine povećana za 20% u odnosu na ocenu iz 2014. godine) i institucionalni odgovor na korupciju, i dalje drže svoju važnost među top prioritetima.

Veoma je zanimljivo da su investicione odluke MMS kompanija vođene istom listom prioriteta kao što je to slučaj kod AmCham članica - prva četiri najvažnija faktora, u malo drugačijem redosledu, su prioriteti i u MMS uzorku. Najveći prioritet dat je smanjenju sive ekonomije koja vodi stvaranju nelegalne konkurencije. Fleksibilni oblici zapošljavanja i efikasno registrovanje imovine su dva faktora koja su u odnosu na AmCham članice mnogo važnija.

AMCHAM: REFORME ZA UNAPREĐENJE OPŠTE POSLOVNE KLIME - TREND

PRIORITETNE REFORME ZA NOVE INVESTICIJE

IZAZOVI U NAREDNOJ GODINI

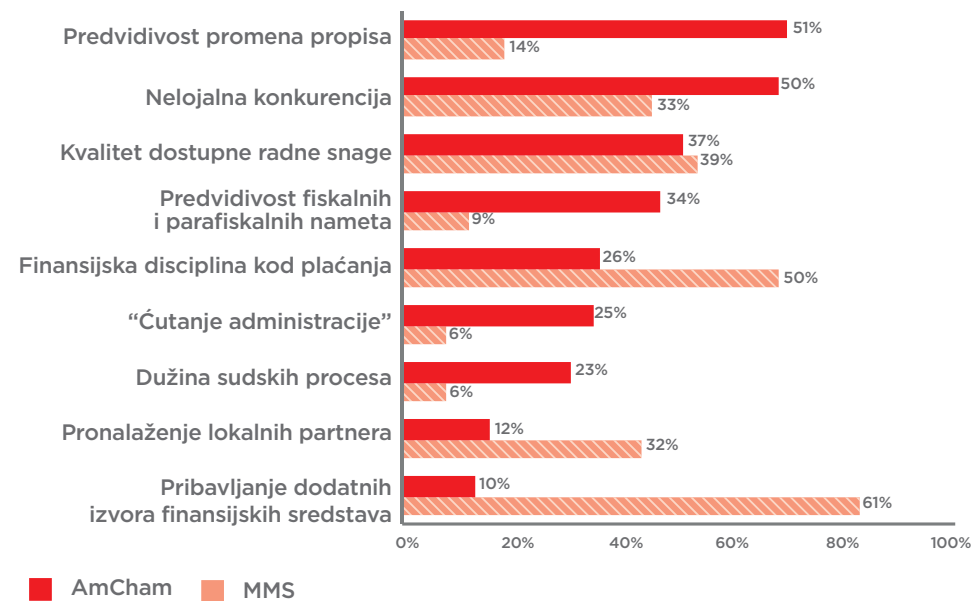
Ni na jednom drugom pitanju se odgovori AmCham članica I MMS kompanija ne razlikuju toliko koliko na pitanju šta će predstavljati najveći problem njihovom poslovanju u narednoj godini, što svakako oslikava razliku u uzorcima.

Dok AmCham članice, treći put zaredom, smatraju da je predvidivost promene i primene propisa najveći izazov (51%), iza koga sledi neloyalna konkurencija (50%), MMS ispitanici najviše strepe od nemogućnosti pribavljanja dodatnih izvora finansijskih sredstava (61%) kao i finansijske nediscipline prilikom plaćanja, (50%) kao jednog od ključnih faktora ugrožavanja njihovog poslovanja.

CRTICE SA INTERVJUA:

„Finansijska disciplina kod plaćanja malim i srednjim preduzećima, tj. pitanje platnog morala, je na jako niskom nivou. U praksi postoji jako puno manipulacija. Zakon o ograničavanju rokova plaćanja ne donosi rezultate. Država mora biti rigoroznija, jer veliki broj preduzetnika ne može finansijski da se oporavi posle prve prevare.“

KLJUČNI IZAZOVI PRED KOMPANIJAMA U 2018.GODINI

PREDUSLOVI ZA RAST KOMPANIJA

Glavni preduslovi nesmetanog rasta kompanija u AmCham uzorku se samo donekle razlikuju od onih identifikovanih kod MMS kompanija.

Zajednički prioritet svakako je veća predvidivost poreskog i parafiskalnog opterećenja i dosledna primena zakona od strane Poreske uprave. Dok AmCham članice ostaju pri prioritonom suzbijaju sive ekonomije i podsticanju razvoja eUprave, ePoslovanja i eTrgovine, MMS kompanije smatraju prioritonom smanjenje birokratije kod uvoznih/izvoznih procedura, kao i dalje smanjenje opterećenja za nova zapošljavanja.

CRTICE SA INTERVJUA:

„Paradoks postojećeg sistema se ogleda u činjenici da je za izvoz na tržište EU potrebno proći kroz dugotrajnu proceduru sertifikacije, dok domaća regulativa istovremeno ne priznaje visoke EU standarde bezbednosti i kvaliteta uvoznih proizvoda, iako se zna da će te standarde prihvatiti u procesu pridruživanja.“

Reforme za rast kompanija i dalje zapošljavanje – kombinovani prioriteti AmCham i MMS uzorka

- **Unapređenje predvidivosti poreskog i parafiskalnog opterećenja, kao i dosledna primena zakona od strane Poreske uprave** – blagovremene javne rasprave na poreske propise, ujednačavanje postupanja Poreske uprave, ograničavanje uvođenja i smanjivanje postojećih parafiskalnih nameta, su i ove godine na vrhu liste prioriteta AmCham članova. U MMS uzorku se posebno izdvaja potreba za poreskim oslobođanjem malih i srednjih preduzetnika u početnim godinama poslovanja, kao i neophodnost većeg broja izvora za pribavljanje dodatnih finansijskih sredstava.
- **Suzbijanje sive ekonomije** – uspostavljanje jednakih uslova za sve u primeni zakona, efikasan inspekcijski nadzor

i bolja saradnja sa pravosudnim organima, kao i poseban fokus na suzbijanje nelegalne trgovine na internetu, predstavljaju ovogodišnji fokus borbe protiv sivog tržišta.

- **Razvoj eUprave, ePoslovanja i eTrgovine** – već drugu godinu se digitalizacija nalazi među prva tri prioriteta za rast kompanija, kako kroz reformu državne uprave, tako i kroz povećanje prihoda otvaranjem novih kanala komunikacije sa kupcima.
- **Smanjenje birokratije kod uvoznih i izvoznih procedura** – AmCham članicama, a posebno MSS kompanijama, važno je smanjenje carinskih i necarinskih barijera i ubrzanje protoka robe i usluga preko granice, posebno imajući u vidu da se sve više kompanija okreće izvozu, kako bi ostvarili stabilan rast.
- **Smanjenje administrativnih opterećenja iz oblasti rada** – regulisanje angažovanja radnika preko agencija, uklanjanje barijera u vezi sa zapošljavanjem stranaca, dok MMS kompanije vide smanjenje troškova rada kao bitan aspekt potencijalnih reformskih poduhvata u ovoj oblasti.
- **Podsticanje reforme obrazovanja** – projektno povezivanje kompanija i akademskih institucija, osavremenjivanje kurikuluma uz omogućavanje sticanja praktičnih znanja i IT veština, multidisciplinarni pristup učenju, svakako predstavljaju sugestije koje se ponavljaju iz godine u godinu.
- **Unapređenje propisa iz oblasti javnih nabavki i javno-privatnih partnerstava (JPP) i njihovog sprovođenja** – sprečavanje zloupotreba, smanjenje korupcije i povećanje učešća male privrede u ovim procesima trebalo bi biti u fokusu reforme sistema javnih nabavki i JPP-a.
- **Poboljšanje propisa u zdravstvu** – kao i prethodne godine, omogućavanje sinergije javnog i privatnog sektora, obezbeđivanje bržeg pristupa inovativnim terapijama, prepoznato je kao ključno za reformu zdravstva.

- **Poboljšanje propisa iz oblasti životne sredine** – harmonizacija domaće regulative sa EU propisima je glavna sugestija uz poseban fokus na ojačavanje i unapređenje postojećeg sistema upravljanja otpadom.
- **Efikasnije procedure za registraciju imovine** – reforma katastra, kroz povećanje transparentnosti i efikasnosti administrativnih i žalbenih procedura, smatra se najvažnijom reformom koju je potrebno sprovesti u ovoj oblasti.
- **Poboljšanje propisa u oblasti energetike i njihovo sprovođenje** – donošenje novih i unapređenje primene postojećih modela javno privatnih partnerstava koji se odnose na ostvarivanje energetske efikasnosti.

PRIORITETNE REFORME ZA RAST KOMPANIJA I DALJE ZAPOSŁJAVANJE

PREDUSLOVI ZA RAST U 2018.

DELOTVORNOST JAVNO-PRIVATNOG DIJALOGA U PROCESU IZMENE REGULATORNOG OKVIRA

Koliko je važan **dijalog države i privatnog sektora u kreiranju povoljnog poslovnog ambijenta** govori podatak da je predvidivost promene propisa najveći izazov za AmCham članove, ali i da je to jedan od prvih pet faktora bitnih za donošenje odluka o novim investicijama (60%). Po oceni članova AmCham-a trenutna situacija na ovom polju je vrlo loša – čak 65 % ispitanika je planiranje i predvidivost reformi ocenilo kao vrlo slabe ili slabe, uključujući tu i sam proces pripreme regulative (71%). Neki ispitanici smatraju da je država svesna ozbiljnosti ovog problema, ukazujući na inicijativu za donošenje dugo najavljivanog zakona koji bi trebalo da uvede red u upravljanje javnim politikama – Zakona o planskom sistemu, koji se od septembra 2017. godine nalazi u skupštinskoj proceduri.

Predstavnici MMS kompanija, takođe smatraju da je ovo oblast u kojoj postoji dosta prostora za unapređenje, posebno imajući u vidu limitiranost njihovih kapaciteta kada je praćenje dinamike usvajanja i izmene regulative u pitanju.

Ono što se prema stavu naših ispitanika izdvaja kao najčešći i najveći problem javno-privatnog dijaloga je usvajanje zakona po hitnom postupku, ne samo u Narodnoj skupštini, nego i na nivou Vlade, bez javne rasprave i konsultacija o mogućim efektima.

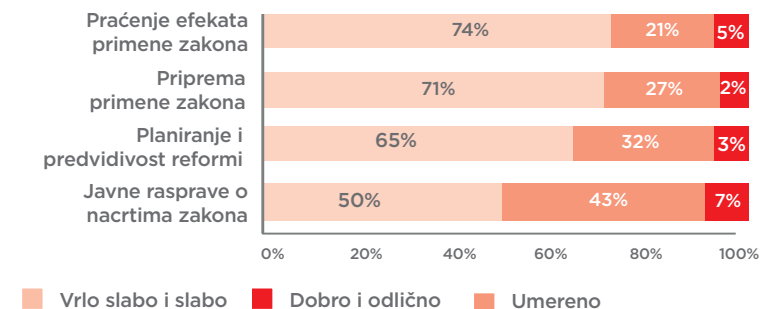
Ispitanici se žale da se i u slučajevima kada su za nacрте zakona konsultovani pojedini predstavnici privatnog sektora, to čini ne-transparentno, bez omogućavanja davanja sugestija svih zainteresovanih strana. Ovakve loše prakse dovode do toga da su kompanije suočene sa čitavim nizom novih obaveza “preko noći”, koje neretko povlače neplanirane i visoke finansijske troškove, a regulativa koja se tako donosi često ima probleme u primeni. Iz tog razloga postoji posebna osetljivost kompanija na izmene regulative iz domena Ministarstva finansija, koje se donose bez propisane javne rasprave. Samo u 2017. godini je (zaključno sa novembrom) doneto 17 zakona

po hitnom postupku (39%), dok je taj broj za isti period u 2016. godini bio još veći – 56 zakona, tj. 65%.

S druge strane, kada i dođe do raspisivanja javnih rasprava i otvaranja nacрта zakona za sugestije građana i privrede, članovi AmCham-a su podeljeni – polovina smatra da je ovaj proces dobro osmišljen i sproveden, dok druga polovina ima sasvim suprotno mišljenje. Ovakvi rezultati ne iznenađuju, imajući u vidu da kvalitet i sadržinu javne rasprave diktira nadležno ministarstvo, te postoji velika razlika između industrija tj. regulative na koju su upućeni. Deo ispitanika ističe da se javne rasprave sprovode po formalnoj proceduri, ali skoro bez ikakvog uzimanja u obzir sugestija zainteresovanih strana.

Konačno, percepcija AmCham članova je da praćenje efekata primene zakona na sistemski način gotovo da i ne postoji – čak 74% ispitanika ovu aktivnost ocenjuje izuzetno loše.

AMCHAM: OCENA JAVNO-PRIVATNOG DIJALOGA U PROCESU IZMENE REGULATORNOG OKVIRA

CRTICE SA INTERVJUA:

„Nisu problem zakoni, nego ko ih sprovodi. Kapacitet administracije je nizak, i u tom smislu mora se hitno nešto preduzeti. Nacionalna akademija za stručno usavršavanje u javnoj upravi će početi da daje rezultate za nekoliko godina, potrebna je pozitivna selekcija postojećih kadrova i popunjavanje pozicija zasnovanih na kvalitetima kandidata, a ne po „ključu“.“

PREDVIDIVOST FISKALNIH I PARAFISKALNIH NAMETA I SPROVOĐENJA PORESKIH PROPISA

Unapređenje predvidivosti poreskog i parafiskalnog opterećenja i dosledna primena zakona od strane Poreske uprave je apsolutno prvi prioritet za članove AmCham-a kada donose odluku o novim investicijama i govore o pretpostavkama rasta svoje kompanije u narednoj godini.

Ne čudi da je ova oblast prioritet još od 2014. godine, imajući u vidu da se u ovom domenu malo šta promenilo. Ispitanici pre svega ukazuju na neispunjena obećanja o **završetku reforme parafiskala**, započete 2012. godine (uvođenje registra parafiskala, donošenje Zakona o naknadama, reforma administrativnih taksu u skladu sa cenom pružene usluge), kao i o **povećanju predvidivosti izmene poreskih propisa** (tj. omogućavanja javne rasprave na izmene i dopune propisa), što je zahtev privrede od izmena poreskih zakona krajem 2015. godine.

Da ovo nije fokus samo AmCham članica, već cele privrede, govori i odgovor MMS ispitanika, čijih 67% pomenutu predvidivost poreskog i parafiskalnog opterećenja uz doslednu primenu regulative od strane Poreske uprave, vidi kao prvi preduslov za rast i zapošljavanje u sopstvenoj firmi, ali i kao najveći izazov u narednoj godini (61%).

CRTICE SA INTERVJUJA:

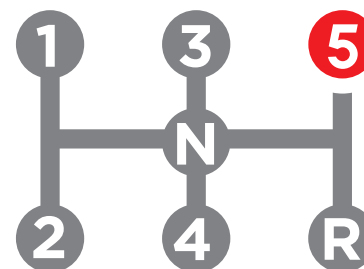
„Primena poreskih propisa je posebno nepredvidiva – puno zavisi od mišljenja Ministarstva finansija, koja se sporo izdaju. Novija mišljenja su obavezujuća za Poresku upravu, dok starija nisu, a ni jedna ni druga nisu obavezujuća za sud. Nekada su mišljenja puko prepisivanje zakona, a dešava se da se u pojednim slučajevima po istim pitanjima daje različito tumačenje. Sve to dovodi do konfuzije i pravne nesigurnosti.“

Kvalitativni intervjui ukazuju da, uprkos najavama, Ministarstvo finansija i dalje nema sluha za suštinske konsultacije oko izmene važnih poreskih propisa. Najnoviji primer neadekvatnog dijaloga sa privatnim sektorom je Pravilnik o evidencijama u PDVu, koji je posle godinu dana odlaganja primene zbog velikog administrativnog tereta koji uvodi, malo izmenjen i čija primena je – opet odložena.

U domenu izmene poreskih propisa, kao pozitivan pomak u odnosu na prethodno istraživanje ispitanici vide izmeštanje drugostepenog odlučivanja iz Poreske uprave u Ministarstvo finansija. Svakako, puna ocena efikasnosti novog sistema biće moguća tek u toku 2018. godine.

Što se tiče reforme Poreske uprave, ispitanici očekuju će se efekti videti kroz najavljeno ujednačavanje postupanja, ali i veći fokus na borbu protiv sive ekonomije, posebno u oblastima koje se do sada nisu sistemski kontrolisale i pratile (kao npr. u domenu zdravstva). Sa druge strane, pitanje detaljnijeg razgraničenja prekršajnih i krivičnih postupaka je pitanje koje se pominje kao važno u kvalitativnim intervjuima u poslednja dva istraživanja.

Kroz kvalitativne razgovore sa predstavnicima MMS kompanija, stiče se utisak da među ključne podsticaje za rast poslovanja spadaju oslobađanje od poreskih opterećenja za početnike, kao i pribavljanje dodatnih izvora finansijskih sredstava.

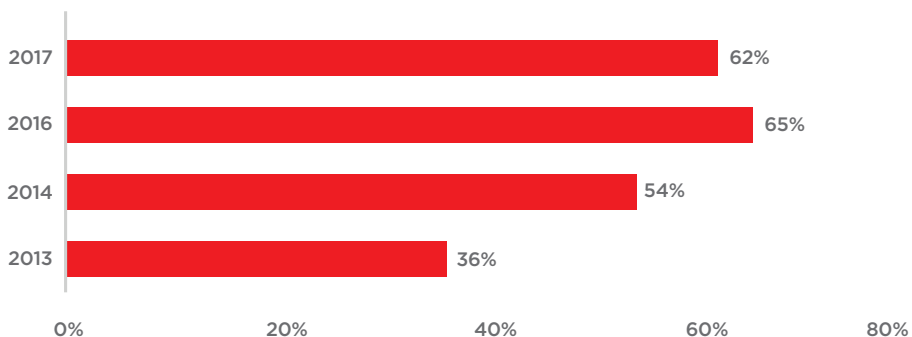
SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE

Borba protiv sive ekonomije se u kontinuitetu od 2014. godine nalazi među prva dva prioriteta za članice AmCham-a – i kao važan činilac donošenja novih investicionih odluka, i kao preduslov rasta kompanija i ključni izazov za poslovanje. AmCham članice ukazuju da su preduzete mere Vlade počele da daju rezultate (17% kaže da je reforma dobra ili odlična, a dodatnih 40% smatra da su postignuti umereni rezultati). Sa druge strane, percepcija neloyalne konkurencije i dalje je приметna u svim oblastima. U kvalitativnim intervjuima, AmCham članice naglašavaju da je neophodna doslednija primena Zakona o inspeksijskom nadzoru, da je pravosuđe i dalje usko grlo u procesuiranju prekršaja i krivičnih dela iz oblasti sive ekonomije, ali i da se otvaraju novi kanali prodaje na internetu, čiji nadzor nailazi na izazove.

CRTICE SA INTERVJUA:

„Borba protiv sive ekonomije daje rezultate, posebno u oblasti energenata. U prethodnoj godini je naplaćeno 50 miliona evra više akciza na bazna ulja. Markiranje i monitoring nadržnih inspekcija imaju pun efekat.“

AMCHAM: ZNAČAJ SMANJENJA SIVE EKONOMIJE KAO REFORME ZA UNAPREĐENJE POSLOVNE KLIME

DIGITALIZACIJA

Digitalno poslovanje je tema koja se nalazi visoko na agendi Vlade Republike Srbije, ali i na listi prioriteta kompanija članica AmCham-a. Ocenjujući važnost različitih uslova koji utiču na ovaj proces, AmCham članovi su kao tri prioriteta izdvojili **kompletiranje regulatornog okvira** koji će omogućiti efikasnije ePoslovanje – 64%, **povećanu transparentnost rada državnih organa** kroz online pristup javnim podacima – 60% i **uvođenje većeg broja eUsluga** – 56%.

MMS ispitanici su saglasni kad su u pitanju drugi i treći prioritet, međutim kao broj jedan izdvajaju smanjenje administrativnog opterećenja koje bi usledilo kao posledica uvođenja obavezne elektronske razmene podataka između državnih organa. Gotovo isti stav su iskazali i članovi AmCham-a na kvalitativnim intervjuima, a kao posebno važno pitanje ponavlja se i neophodnost hitnog usvajanja novog, modernog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, koji će biti usklađen sa EU regulativom u ovom domenu (GDPR).

CRTICE SA INTERVJUA:

„Usled nedostatka elektronske komunikacije državnih organa, dešava se da kompanije zapošljavaju osobe koje se isključivo bave prikupljanjem i dostavljanjem različitih uverenja i potvrda od šaltera do šaltera.“

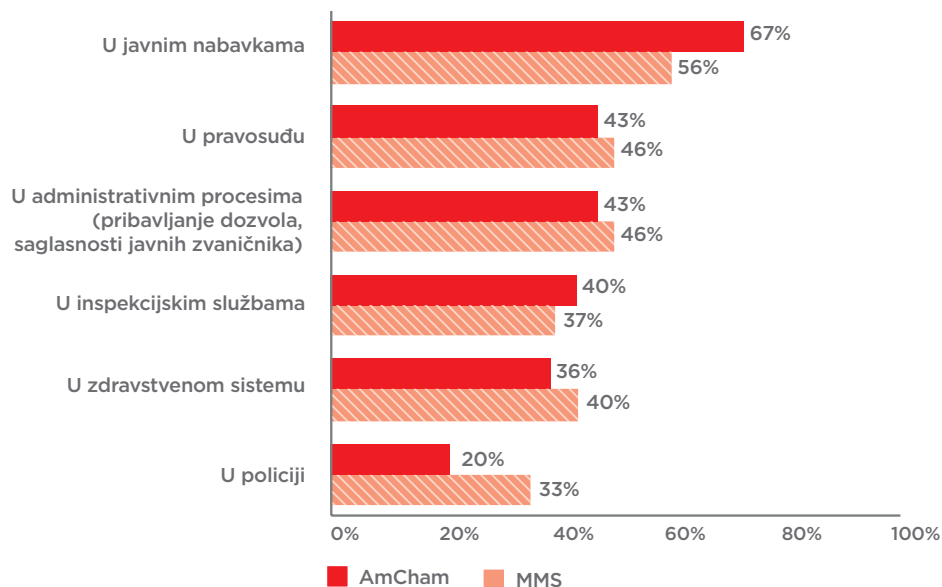
JAVNE NABAVKE I JAVNO-PRIVATNA PARTNERSTVA

Novost ove godine među AmCham članicama svakako predstavlja **potreba za reformama iz oblasti javnih nabavki i javno-privatnih partnerstava**. U kvalitativnim intervjuima AmCham članovi ističu da je većinu problema u ovoj oblasti moguće rešiti kroz bolju implementaciju postojećih zakonskih rešenja, pre nego kroz njihovu

izmenu. Kod javnih nabavki percepcija korupcije raste iz godine u godinu, te je nedostatak kontrole sprovođenja zakonskih odredbi ono što se postavlja kao glavna mogućnost unapređenja, zajedno sa boljom koordinacijom svih institucija u suzbijanju zloupotreba. Posebnu pažnju AmCham članice poklanjaju široj implementaciji kriterijuma ekonomski najpovoljnije ponude, umesto isključivog oslanjanja na kriterijum minimalne cene, koji se dominantno koristi. U kontekstu usaglašavanja sa pravilima EU, Srbija po ovom kriterijumu stoji lošije nego pre 4 godine, i daleko gore u poređenju sa drugim EU zemljama.

Predstavnici AmCham članova i MMS kompanija su saglasni u oceni da je neophodno povećati broj realizovanih javno-privatnih partnerstava u širokom spektru oblasti (pre svega u oblasti energetske efikasnosti, životne sredine, zdravlja, IKT itd.), a kao ključne korake na ovom putu vide unapređenje uloge Komisije za javno-privatno partnerstvo, razvoj JPP modela, kao i jačanje poverenja javnih partnera u pogodnosti koje ovaj vid saradnje donosi.

PERCEPCIJA OBLASTI U KOJIMA PEOVLADUJE KORUPCIJA

CRTICE SA INTERVJUJA:

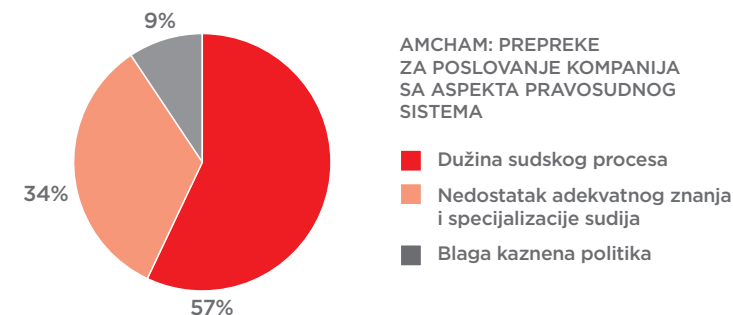
„Mali privrednici vide svoju šansu u većoj mogućnosti da učestvuju u javnim nabavkama. Država sporo plaća, ali plaća, a kod novih klijenata imamo skoro 50% šanse da isporučenu robu nikada ne naplatimo.“

EFIKASNOST PRAVOSUĐA

Nedostatak efikasnosti pravosuđa u zaštiti prava i izvršenju ugovora je već drugu godinu za redom među tri najvažnija faktora koje AmCham članovi razmatraju prilikom donošenja odluka o novim investicijama. Čak 82% članstva smatra da je efikasnost pravosuđa vrlo niska ili niska, dok tek 18% smatra da je ona umerena. Kako su dominantni razlozi zašto AmCham članice idu na sud privredni sporovi (61%), zaštita prava kroz sprovođenje odredbi ugovora je svakako oblast koja je prioritet za unapređenje.

Najveće prepreke članice vide u dužini sudskih procesa (57%), ali i u nedostatku adekvatnih znanja tj. specijalizacije sudija, posebno u komplikovanijim privrednim i finansijskim sporovima. Percepcija korupcije u pravosuđu je takođe na visokom nivou (46% u MMS i 43% u AmCham uzorku), a kvalitativni intervjui sugerišu da se nedostatak znanja sudija često tumači kao korupcija.

Blaga kaznena politika se posebno apostrofira kao problematična u slučajevima nelegalne trgovine (bilo da se tiču zaštite prava intelektualne svojine, trgovine akciznim proizvodima ili drugim regulisanim robama).

CRTICE SA INTERVJUA:

„Pravosuđe je najveći problem naše investicione klime – pre svega u pogledu neujednačenosti postupanja, neznanja i neefikasnosti – bez čega nema pravne sigurnosti i zaštite imovine. Moramo da se odlučimo da li želimo da privlačimo avanturiste ili investitore.“

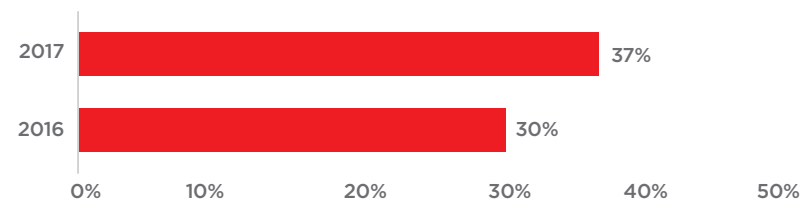
INOVACIJE

U doba četvrte industrijske revolucije, kada se ceo svet okreće digitalnoj ekonomiji, podsticajno okruženje za razvoj inovacija sve više dobija na značaju.

AmCham članovi su gotovo jednoglasni u oceni da bi ekonomija zasnovana na inovacijama uticala na širenje njihovog poslovanja, a 66% ovo vidi kao preduslov za razvoj sopstvenog biznisa. Po mišljenju ispitanika na vrhu liste prioriternih koraka koje bi Vlada Republike Srbije trebalo da preuzme u tom pogledu je obezbeđivanje podsticaja za istraživanje i razvoj, uz unapređene saradnje privrede i nauke, a odmah iza se nalazi obezbeđivanje zaštite intelektualne svojine i alternativnih izvora finansiranja. MMS kompanije su posebno istakle da je jako važno podizanja svesti javnosti o značaju inovacija, i to pre svega kod mladih ljudi posebno kroz ulogu Fonda za inovacionu delatnost u ovom procesu, kao i omogućavanje redovnih projekata i njegovog kontinuiranog finansiranja.

OBRAZOVANJE

Ispitanici iz AmCham uzorka sve više govore o **neophodnosti prilagođavanja obrazovnih programa savremenom tržištu rada**. Koliki izazov predstavlja dostupnost obrazovane i kvalitetne radne snage, ilustruje činjenica da se po značaju ovaj faktor u našem istraživanju pomerio sa prošlogodišnjeg šestog na ovogodišnje treće mesto. Slično tome, i MMS sektor ocenjuje ovaj faktor kao treći najveći izazov za svoje poslovanje u narednoj godini.

AMCHAM: ZNAČAJ KVALITETA DOSTUPNE RADNE SNAGE KAO IZAZOVA ZA POSLOVANJE KOMPAZIJA

Imajući u vidu da postoji jaz između tražnje za pojedinim obrazovnim profilima i njihove ponude (bilo da pojedinih profila nema ili postoji raskorak u kapacitetima), ne čudi podatak da je reforma obrazovanja među prioritetima za rast i zapošljavanje za 45% MMS kompanija i 31% AmCham kompanija. Dok veće kompanije imaju mogućnost formiranja posebnih edukativnih programa koji premošćavaju jaz ponude i tražnje kadrova na tržištu rada (poput AmCham-ovog AmChamps programa, PwC Akademije, NELT edukativnog programa itd.), za rast malih kompanija kao budućih motora privrede, neophodno da taj posao obavi sam obrazovni sistem.

Prema rečima naših sagovornika iz MMS uzorka, multidisciplinarno znanje je ključ uspeha – posmatranje određenih poslovnih izazova iz više uglova i od strane ljudi različitih profila. U tom smislu, u kvalitativnim intervjuima se kao pozitivan primer navodi Master program pri Univerzitetu u Beogradu – računarstvo u društvenim naukama – koji bi, kako kažu, trebalo replicirati i na druge akademske institucije, uz projektno uključivanje privrede i MMS kompanija.

CRTICE SA INTERVJUA:

„Neophodno je raditi na kontinuiranoj komunikaciji između obrazovnog i poslovnog sektora sa ciljem usklađivanja ponude i tražnje na tržištu rada. Raduje nas da je Ministarstvo prosvete imalo sluha za potrebe privrede za kadrovima sa odličnim znanjem stranih jezika i informatike, što će rezultirati uvođenjem novog profila Tehničara za korisničku podršku u nastavni plan odabranih srednjih škola od 2018/19 godine.“

AMCHAM SERBIA

A LEADER IN CHANGE